

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

УРОКИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»
(Музичне мистецтво. 5 клас. За новою програмою)

Навчально-методичний посібник для вчителів

ч.2.

Черкаси
2014

ББК 74. 268. 5
У 71

Рекомендовано до друку Вченою радою ЧОПОПП.
Протокол №2 від 28 травня 2014 року

Автори: творча група вчителів інтегрованого курсу «Мистецтво», 5 клас у складі: **Калюшко Оксани Сергіївни**, учителя музичного мистецтва Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 17 Черкаської міської ради; **Кузьменко Людмили Іванівни**, заступника директора з навчально-виховної роботи мистецького відділу Шевченківської спеціалізованої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради; **за заг. керівництвом Гловацького Сергія Віталійовича**, методиста Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Гаряча С.А., кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Колесник А.Ю., заступник директора з навчально-виховної роботи Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 20 Черкаської міської ради

У 71 Уроки інтегрованого курсу «Мистецтво», 5 клас. Розробки уроків, фонохрестоматія та слайд-презентації до уроків з інтегрованого курсу «Мистецтво, 5 клас». / За заг. кер. Гловацького С.В. – Черкаси: ЧОПОПП, 126 с.

Посібник містить розробки уроків, фонохрестоматію музичних творів та слайд-презентації до уроків з інтегрованого курсу «Мистецтво», 5 клас.

Для вчителів предметів художньо-естетичного циклу.

©ЧОПОПП, 2014.

ЗМІСТ

Зміст.....	4
Передмова.....	5
Гловацький С.В. Методично-дидактичні аспекти викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», 5 клас.....	6
Орієнтовне календарно-тематичне планування уроків інтегрованого курсу «Мистецтво», 5 клас.....	9
РОЗРОБКИ УРОКІВ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО», 5 КЛАС	
Тема 1. Народне і професійне мистецтво	
Урок 1. Калюжка О.С. Походження мистецтва. Як виникло музичне мистецтво? Музичне мистецтво стародавніх культур і цивілізацій.....	13
Урок 2. Калюжка О.С. Одвічні ритми мистецтва. Календарно-обрядові пісні. Прикрашаємо побут. Пісні родинного життя.....	16
Урок 3. Калюжка О.С. Чарівні візерунки. Народні танці. Золоті руки майстрів. Народні музичні інструменти.....	19
Урок 4. Калюжка О.С. Мистецький дивосвіт. Східні мелодії. Музичні та графічні інтонації. Вокальна музика.....	22
Урок 5. Калюжка О.С. Краса в різноманітті. Співочі голоси. Високе мистецтво духовності. Хорова музика.....	25
Урок 6. Калюжка О.С. Палітра тембрів і симфонія кольорів. Тембри інструментів. Контрасти і відтінки. Путівник по симфонічному оркестру. Оркестровий колорит.....	27
Урок 7. Калюжка О.С. Секрети фактури. Духовий оркестр. Мистецький дивосвіт. Музичні мандрівки на Схід.....	30
Урок 8. Калюжка О.С. Панорама мистецтв. Перевіряємо свої досягнення.....	33
Тема 2. Синтез і взаємодія мистецтв	
Урок 9. Кузьменко Л.І. Коли всі мистецтва разом. Музична і поетична інтонації.....	35
Урок 10. Калюжка О.С. Коли всі мистецтва разом. Музична і поетична інтонації. Цирк – мистецтво, сповнене радості. Музика в цирковій виставі.....	40
Урок 11. Кузьменко Л.І. Цирк – мистецтво, сповнене радості. Музика в цирковій виставі.....	44
Урок 12. Калюжка О.С. У царстві Мельпомени. Музика і драматичний театр. На сцені лялькового театру.....	49
Урок 13. Кузьменко Л.І. У царстві Мельпомени. Музика і драматичний театр...	53
Урок 14. Калюжка О.С. У музичному театрі. На оперній сцені.....	58
Урок 15. Кузьменко Л.І. У музичному театрі. На оперній сцені.....	60
Урок 16. Кузьменко Л.І. На сцені лялькового театру.....	65
Урок 17. Кузьменко Л.І. Барви хореографії та сценографії. Там де панує рух...	69
Урок 18. Кузьменко Л.І. Наймолодша муза. Музика в кіно.....	76

Урок-19. Кузьменко Л.І. Образи анімації.....	81
Урок 20. Кузьменко Л.І. Ансамбль у єдності гармонія. Музичні та хореографічні ансамблі.....	85
Урок 21. Кузьменко Л.І. Час новітній створює красу. Телебачення: погляд у світ.....	91
Урок 22. Кузьменко Л.І. Час новітній створює красу. Електронна музика.....	96
Урок 23. Кузьменко Л.І. Мистецький дивосвіт. Східний музичний театр.....	102
Урок 24. Калюжка О.С. Музика свят і розваг. Карнавал.....	109
Урок 25. Кузьменко Л.І. Музика свят і розваг.....	112
Урок 26. Кузьменко Л.І. Карнавал.....	116
Урок 27. Кузьменко Л.І. Панорама мистецтв. Підсумковий урок.....	122

ПЕРЕДМОВА

Програма інтегрованого курсу «Мистецтво» покликана найповніше реалізувати принцип особистісно-орієнтованого навчання, а також формувати національну свідомість та самосвідомість учнів.

Через всю програму «Мистецтво» проходить ідея засвоєння учнями специфіки художніх мов різних видів мистецтв.

Уроки інтегрованого курсу «Мистецтво» допомагають дітям орієнтуватися в складному світі мистецтва, через різноманітні форми уроку розвиваються творчі нахили учнів, креативні прояви індивідуальності, загальнохудожні здібності, увага та інтуїція; виховується загальна слухацька культура школярів, шанобливе ставлення до музичних надбань інших народів, відпрацьовуються елементи інсценізації, тренується асоціативне мислення, ритмічне відчуття та навички аналізу музичного твору.

Інтегрований курс «Мистецтво» має свої переваги: дає базові знання для сприйняття учнями предмета «Художня культура» в старших класах, виховує справжніх поціновувачів народної та композиторської музики, формує уявлення про національні особливості мистецтва народів, що населяють Україну.

Предмети мистецтва в загальноосвітній школі мають важливе естетико-виховне спрямування, якому підпорядковуються дидактичні завдання, тому вчитель має сприяти зростанню в учнів інтересу до мистецтва, розвитку здатності емоційно реагувати на художні твори і знаходити в них особистісний зміст.

Отже, головне надзавдання вчителя – створити захоплюючу емоційно піднесену атмосферу, щоб кожний урок став справжнім уроком мистецтва, надихав учнів на творчість – в особистісній і соціокультурній діяльності.

С.В.Гловацький,
методист Черкаського обласного
інституту післядипломної освіти
педагогічних працівників
Черкаської обласної ради

О. С. Калюжко,
учитель музичного мистецтва
Черкаської спеціалізованої
школи I-III ступенів № 17
Черкаської міської ради

Урок 8.

Тема. Панорама мистецтв. Перевіряємо свої досягнення.

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини, оцінювати предмети і явища, їх взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтв;

предметних компетентностей:

- узагальнити знання учнів з теми, визначити рівень навчальних досягнень учнів з тем;

- розвивати вміння учнів розрізняти та впізнавати на слух музичні твори й пісні, які виконувалися, вміння робити узагальнення та власні висновки, навички виконувати пісні;

- виховувати інтерес до музичних шедеврів зарубіжної класики, ціннісне ставлення до шедеврів музичного мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, аудіозаписи, мультимедійна презентація.

Тип уроку: урок узагальнення знань.

Хід уроку

I. I. Вхід учнів до класу під звучання Тріумфального маршу з опери "Аїда" Джузеппе Верді.

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Перевірка домашнього завдання.

Повідомлення теми і мети уроку.

- Ось і настав час підбити перші підсумки нашої роботи на уроках "Мистецтва".

III. Актуалізація опорних знань: проведення тестування з теми.

Тестові завдання з теми «Народне і професійне мистецтво»

1. Об'єднання звуків у співзвуччя:

а) Гармонія

б) Лад

в) Інтервал

2. Поліфонічний музичний твір, у якому всі голоси виконують одну мелодію, вступаючи по черзі.

а) Соната

б) Канон

в) Симфонія

3. Упорядковане чергування музичних звуків

а) Темп

б) Тривалість

в) Рит

4. Українські народні танці

а) Козачок, кривий танець, чумак.

б) Хоровод, гопак, зірка.

в) Коломийки, краков'як, кадриль.

5. Музикування без попередньої підготовки

- а) Варіації
- б) Імпровізація
- в) Соло

6. Одноголосне вираження музичної думки:

- а) Супровід
- б) Мелодія
- в) Фраза

7. «Забарвлення» звуку голосу або інструменту:

- а) Тембр
- б) Темп
- в) Ритм

8. Жіночі співочі голоси

- а) Дискант, сопрано, альт.
- б) Сопрано, баритон, контральто.
- в) Контральто, сопрано, мецо-сопрано.

9. Хоровий спів без інструментального супроводу

- а) А капелла
- б) Вокаліз
- в) Речитатив

10. Яка група музичних інструментів не входить до симфонічного оркестру?

- а) струнні
- б) клавішні
- в) ударні

11. Колектив музикантів, які виконують музичні твори на духових і ударних інструментах

- а) Духовий оркестр
- б) Симфонічний оркестр
- в) Оркестр народних інструментів

12. Коротке музичне привітання, що виконується оркестром під час урочистих подій

- а) Марш
- б) Гімн
- в) Туш

IV. Вокально-хорова робота

1. Розспівування.
2. Виконання розучених пісень за вибором учнів.
3. Конкурс на краще виконання пісень

V. Узагальнення. Тематичне оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

Послухайте музику, що лунає у вас удома. Які засоби виразності ви почули в прослуханих творах? Розкажіть про них своїм друзям та рідним. Намалуйте ілюстрації до своїх улюблених пісень, котрі розучили на уроках "Мистецтва".

VII. Вихід з класу під звучання пісні О.Янушкевич "Веселкова пісня".

ТЕМА 2. СИНТЕЗ І ВЗАЄМОДІЯ МИСТЕЦТВ

Л. І. Кузьменко,
заступник директора з навчально-виховної
роботи мистецького відділу Шевченківської

спеціалізованої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради

Урок 9

Тема. Коли всі мистецтва разом. Музична і поетична інтонації.

Мета. формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння особливостями національної і загальнолюдської культури;

міжпредметна естетична компетентність: опанування різних видів мистецтв;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей:

- формувати уявлення про синтез і взаємодію мистецтв;

- розвивати уявлення про взаємопроникнення різних видів мистецтв.

- виховувати вміння аналізувати, оцінювати твори мистецтва, висловлювати особистісне ставлення до них.

Тип уроку: урок введення в тему.

Обладнання : портрети композиторів – М.А.Римського-Корсакова, Йоганна Штрауса

наочності – поетичного тексту Т. Лисенко, О. Лупій до творчого завдання, нотного та поетичного тексту пісні «Шехеразада»;

аудіозаписи – пісні М. Магомаєва «Шехеразада» (фонограма мінус), Й.Штрауса «Казки Віденського лісу», М.А.Римського-Корсакова фрагменти симфонічної сюїти «Шехеразада»;

відеозаписи – фрагментів балету на музику симфонічної сюїти М.А.Римського-Корсакова «Шехеразада», х/ф «Великий вальс»

ілюстрації персонажів казок «Тисяча і одна ніч», ескізів Л. Бакста до балету «Шехеразада», музи ліричної поезії Ерато, персонажів творів «Петрик і вовк», «Лисичка, котик і Півник», «Лускунчик», картини О. Маскаєва «Кіт-оркестр».

Методи і засоби роботи: вербальний, наочний, ретроспективи, пояснювально-ілюстративний, розповідь, коментар, дослідницький.

Види діяльності учнів на уроці: участь у бесіді, пізнавальна, виконання, слухання.

Терміни і поняття: синтез мистецтв, сюїта, програмна музика.

Структура уроку

1. Вхід у супроводі звучання вальсу Й. Штрауса «Казки Віденського лісу».
2. Музичне вітання, оголошення загальної теми («Синтез і взаємодія мистецтв»), теми та мети уроку.
3. Перегляд відео на пісню М.Магомаєва «Шехеразада».
4. Вступна бесіда. Визначення поняття «синтез мистецтв».
5. М. Магомаєв «Шехеразада» (відео)
6. Творче завдання «Я – композитор».
7. Аналіз музичних творів: С. Прокоф'єва «Петрик і вовк», К. Стеценка «Лисичка, Котик і Півник», П. Чайковського «Лускунчик».
8. Й. Штраус «Казки Віденського лісу» - творче завдання.
9. Знайомство з симфонічною сюїтою М.А. Римського-Корсакова «Шехеразада».
10. Розучування пісні М. Магомаєва «Шехеразада».
11. Узагальнення.
12. Висновки і оцінювання.
13. Домашнє завдання: придумати невелику казочку за сюжетом картини Олесандра Маскаєва «Кіт-оркестр».

14. Вихід у супроводі звучання вальсу Й. Штрауса «Казки Віденського лісу»

Хід уроку

I. Організаційний момент.

1. Під звучання вальсу Й. Штрауса «Казки Віденського лісу» (*аудіозапис*) учні заходять до класу.

2. Музичне вітання.

II. Актуалізація опорних знань:

Вчитель. Діти, минулого семестру ми знайомилися з народним і професійним мистецтвом. Дізналися багато цікавого про виникнення музичного мистецтва, ознайомилися з основними видами та жанрами народного та професійного музичного мистецтва. А цього семестру нашим завданням буде дослідити як різні види мистецтва (музика, хореографія, література, образотворче мистецтво) взаємодіють між собою, тим самим створюючи такі популярні жанри мистецтва як театр, цирк, кіно. Отже, твори, які ми сприймаємо і зором, і слухом водночас, створені поєднанням різних мистецьких засобів називаються синтезом мистецтва.

А сьогоднішня тема нашого уроку «Музична і поетична інтонації», тому нашою метою буде визначити які жанри мистецтва виникають при взаємодії музичної інтонації та поетичного слова. Але спочатку пропоную вам переглянути відеоролик до пісні видатного азербайджанського співака ХХ століття Мусліма Магомаєва «Шехеразада».

DVD. *Перегляд відеоролика до пісні М.Магомаєва «Шехеразада».*

Вчитель. Які, на вашу думку, види мистецтва використали автори цього сюжету для втілення свого задуму?

Учні. Музика, поезія, танець.

Вчитель. Так, дійсно. Взагалі, співдружність музики, поетичного слова, танцювальних рухів, театральної дії існує здавна в народних обрядах. Пісня складається з віршів і мелодії. Отже, вона поєднує такі види мистецтва, як музика та поезія. Спільною для них стає звукова інтонація. Саме вона, як ви вже знаєте, належить до основних засобів виразності музичного мистецтва. У літературі, зокрема в поезії, інтонації також належить важлива роль: вона надає слову емоційного забарвлення. Співдружність музики і поезії відображена в античному мистецтві, навіть муза поезії зображалася граючою на лірі.

III. Творче завдання «Я – композитор».

Вчитель. А зараз я пропоную вам уявити себе композиторами, та за допомогою музичної інтонації (імпровізації мелодії), ритму, створити певний музичний образ до запропонованих віршованих текстів.

Навпакійко

Цей малий Сергійко –

Хлопчик-навпакійко.

Зранку і до ночі

Каже він: «Не хочу!»

Тетяна Лисенко

Дорожчої нема

Рано, рано сонце встало,

Україну привігало,

Побажало їй добра,

Усміхнулось до Дніпра.

Олесь Лупій

Учні пропонують свої варіанти пісень.

Вчитель. Отже, які засоби музичної виразності ви використали, щоб передати характер впертого хлопчика?

Учні. Рішучий, загострений ритм, динаміку переважно *f*, стрибки в мелодії.

Вчитель. Молодці. А для створення світлого, сонячного настрою другого вірша?

Учні. Лагідну, плавну мелодію, виконану не дуже голосно, мажорний лад.

Вчитель. Добре, я рада, що у ви вмiло використали знайомi вам засоби музичної виразностi для створення образу впертого хлопчика та сонячного, мажорного настрою.

У рiзних народiв свiту iснують казки i про чарiвну силу мистецтва, i про музичнi iнструменти, i про музикантiв.

Уявiть, якщо б лiтература зникла iз царини музики. Не було б нi пiсень, нi опер, нi мюзиклiв. Адже лiтературнi тексти є основою не лише суто вокальних творiв, а й музично-театральних вистав. Давайте пригадаємо, якi музичнi твори, пов'язанi з казками, ви слухали ранiше.

Вiдповiдi учнiв.

IV. Аналiз музичних творiв.

Вчитель. Iнструментальнi твори композитори iнколи також пишуть за лiтературними сюжетами, зокрема – казковими. Я пропоную вам фрагменти творiв С. Прокоф'єва «Петрик i вовк», К. Стеценка «Лисичка, Котик i Пiвник» та П. Чайковського «Лускунчик». Уважно послухайте їх та скажiть, якi, на вашу думку, види мистецтва взаємодiють у цих творах?

СММ. *Фрагменти музичної казки С. Прокоф'єва «Петрик i вовк», опери К. Стеценка «Лисичка, Котик i Пiвник», балету П. Чайковського «Лускунчик».*

Вiдповiдi учнiв. «Петрик i вовк» - музика та лiтературний текст, «Лисичка, Котик i Пiвник» - спiв та сценiчна гра, «Лускунчик» - музика та хореографiя.

Вчитель. Так, дійсно, сюжет того чи iншого твору композитор може передати, поєднуючи рiзнi види мистецтва. У вокальних i хорових творах поетичний змiст передається словами, а музичнi засоби емоцiйно доповнюють образ, посилюючи вплив на почуття людини. Вiдсутнiсть слова в iнструментальнiй музицi дещо обмежує її зображальнi можливостi. Тому виникла програмна музика. Це може бути просто назва п'єси, яка наштовхує на певний образ, або розгорнутий лiтературний сюжет. Наприклад, назва «Казки Вiденського лiсу» австрiйського композитора Йоганна Штрауса передає загальний емоцiйний задум твору. Подивiться, будь ласка, фрагмент фiльму «Великий вальс» та звернiть увагу на те, як iнодi несподiвано, пiд враженням звукiв природи, з'являються у композитора задуми для створення музичних шедеврiв.

DVD. *Фрагмент фiльму «Великий вальс».*

Вчитель. Отже, давайте проаналiзуємо почутий музичний фрагмент. Перш за все, який танець прозвучав?

Учнi. Вальс.

Вчитель. Так. А тепер звернiть увагу на таблицю, в якiй записанi слова, що характеризують музику цього вальсу та продовжiть ряд своїми словесними характеристиками почутої теми.

Музика вальсу Й. Штрауса «Казки Вiденського лiсу»				
чарiвна	фантастична	польотна	грацiйна	

Вчитель. А зараз давайте пригадаємо, якi ви слухали програмнi п'єси П. Чайковського, В. Косенка, Е. Грiга, К Сен-Санса, Р. Шумана та помiркуємо, як назви творiв допомагали краще вiдчути й зрозумiти музику.

Учнi називають твори та пояснюють якими засобами музичної виразностi композитори передавали той чи iнший задум.

V. Знайомство з симфонiчною сюiтою М.А. Римського-Корсакова «Шехеразада».

Вчитель. По-іншому застосовує програмність російський композитор Микола Римський-Корсаков у симфонічній сюїті «Шехеразада». Але спочатку давайте занотуємо в свої Словники музичних термінів визначення поняття «Сюїта». Отже, сюїта – це музичний твір, який складається з кількох самостійних частин, об'єднаних спільним художнім задумом. Форма сюїти надає можливість утілення в музиці конкретнішої програми згідно з казковими сюжетами. У чотирьох частинах твору композитор симфонічними засобами втілює розповіді й діалоги казкових героїв, морський пейзаж, сцену народного свята. Всі ви, мабуть читали прекрасні арабські казки «Тисяча і одна ніч» та знаєте головних героїв та сюжет літературного твору, який надихнув російського композитора М.А. Римського-Корсакова на створення симфонічної сюїти «Шехеразада». Яскрава картинність цієї музики зумовила постановку однойменного балету. Отже, у сюїті поєднано літературну і картинну програмність.

А зараз я пропоную вам прослухати декілька тем з сюїти «Шехеразада».

СММ. Звучить тема «Синдбад-мореплавець».

Вчитель. Діти, скажіть, будь ласка, як музика відтворює мальовничу картину морського пейзажу, настрою бурі на морі?

Відповіді учнів.

Вчитель. А зараз прослухайте теми Шехеразоди та Шахріяра та фрагмент останньої частини сюїти «Багдадське свято». Зверніть увагу на тембровий колорит оркестрової музики.

Звучать теми Шехеразоди, Шахріяра, «Багдадське свято».

Вчитель. Подивіться, будь ласка і невеликий фрагмент балету на музику М.А. Римського-Корсакова «Шехеразада». Як на вашу думку, чи вдалося артистам балету максимально розкрити характери головних персонажів казок «Тисяча і одна ніч».

Відповіді учнів.

VI. Розучування пісні.

Вчитель. На початку уроку я пропонувала вам переглянути відеоролик до пісні М. Магомаєва «Шехеразада», а зараз давайте розучимо цю пісню та спробуємо чітко виконуючи інтонаційні особливості пісні передати східний характер мелодії.

Жваво
mf

Знов у тан-ку зо-ре-па-ду при-лі-та-є у див-ні сні
ча-рів-на Ше-хе-ра-за-да і да-ру-є каз-ки сво-ї.
Ні-би мі-сяць світ-лий, яс-ний, мов про-мін-чи-ки вго-рі,
сло-вом муд-рим, за-гад-ко-вим за-во-ро-жиш до зо-рі.

Розучування пісні М.Магомаєва «Шехеразада».

VII. Узагальнення.

1. Які засоби виразності є спільними для літератури й музики?
2. Що таке синтез мистецтв?
3. Пригадайте і назвіть казкові сюжети, з якими створено музику.
4. Завершіть думку: «Програмна музика – це...»

VIII. Підсумок уроку та оцінювання.

Вчитель. Отже, сьогодні ми впевнилися в тому, що музика взаємодіє не тільки з літературою, а й образотворчим мистецтвом, хореографією. Відомо, що музичні твори здатні викликати в нашій уяві певні візуальні образи. Особливо, якщо їх підказує конкретна назва або програма. І навпаки: вдивляючись у живописні картини із зображенням музикантів, ми можемо ніби почути, як «звучить» музика.

Тому можна зробити висновок, що усі види мистецтва народжуються з єдиного джерела – життя. Навіть придумуючи казкові сюжети й образи, митці так чи інакше відображають те, що оточує людину. Тому між видами мистецтва – літературою, музикою, живописом тощо – існують різноманітні зв'язки, які зумовлюють і взаємодіють, і синтез мистецтв.

Дякую за працю. Оцінки такі...

ІХ. Домашнє завдання. Придумайте невелику казочку за сюжетом картини О. Маскаєва «Кіт-оркестр» (ст. 135)

Х. Вихід. Під звучання вальсу Й. Штрауса «Казки Віденського лісу» учні виходять з класу.

Л. І. Кузьменко,
заступник директора з навчально-виховної
роботи мистецького відділу Шевченківської
спеціалізованої школи-інтернату з поглибленим
вивченням предметів гуманітарно-
естетичного профілю Черкаської обласної ради

Урок 10

Тема. Коли всі мистецтва разом... Музична і поетична інтонації. **Цирк – мистецтво, сповнене радості.** Музика в цирковій виставі.

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями культури, особливостями національної і загальнолюдської культури в побутовій і культурно дозвіллевій сфері;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини, оцінювати предмети і явища, їх взаємодію, що формується я під час опанування різних видів мистецтв;

вміння вчитися: планувати свої дії, доводити роботу до кінця;

предметних компетентностей:

- акцентувати увагу учнів на значенні взаємодії музичного мистецтва з іншими видами мистецтв, зокрема літературою, ознайомити із особливостями циркового мистецтва; дати визначення понять *програмна музика, сюїта, біг-банд, трюк, цирк;*

- розвивати вміння учнів логічно мислити, інтерпретувати та виразно виконувати музичні твори;

- виховувати почуття єдності з образом музичного твору.

Виховувати почуття єдності з образом музичного твору.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, аудіо- та відеозаписи, мультимедійна презентація, ілюстрації, портрети Й.Штрауса, І.Дунаєвського та М.Римського-Корсакова.

Тип уроку: урок введення в тему.

Хід уроку

I. Вхід учнів до класу під звучання «Казки Віденського лісу» Й.Штрауса.

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Бесіда «Музика і література»

- Що об'єднує музику і літературу?

- Як ви розумієте поняття *звукова інтонація*?

Співдружність музики, поетичного слова, танцювальних рухів, театральної дії існує здавна в народних обрядах. Пісня складається з віршів і мелодії. Отже, вона поєднує такі види мистецтва, як музика та поезія. Спільною для них стає *звукова інтонація*. Саме вона, як ви вже знаєте, належить до основних засобів виразності музичного мистецтва. У літературі, зокрема в поезії, інтонації також належить важлива роль: вона надає слову емоційного забарвлення. Співдружність музики і поезії відображена в античному мистецтві, навіть муза поезії зображалася граючою на лірі.

- Прочитайте фрагменти віршів з різною інтонацією відповідно до поетичних образів.

- Спробуйте заспівати, імпровізуючи мелодії: рішучу, загострено ритмічну, відповідно до характеру впертого хлопчика, та лагідну, наспівну згідно із сонячним настроєм.

У різних народів світу існують казки і про чарівну силу мистецтва, і про музичні інструменти, і про музикантів. Уявіть, якщо б література зникла із царини музики. Не було б ні пісень, ні опер, ні мюзиклів. Адже літературні тексти є основою не лише суто вокальних творів, а й музично-театральних вистав.

- Пригадайте, які музичні твори, пов'язані з казками, ви слухали раніше.

Інструментальні твори композитори інколи також пишуть за літературними сюжетами, зокрема — казковими.

- Пригадайте музичні твори з допомогою ілюстрацій.

- Які види мистецтва взаємодіють?

IV. Музичне сприймання.

У вокальних і хорових творах поетичний зміст передається словами, а музичні засоби емоційно доповнюють образ, посилюючи вплив на почуття людини. Відсутність слова в інструментальній музиці дещо обмежує її зображальні можливості. Тому виникла **програмна музика**. Це може бути просто назва п'єси, яка наштовхує на певний образ, або розгорнутий літературний сюжет. Наприклад, назва "Казки Віденського лісу" австрійського композитора Йоганна Штрауса передає загальний емоційний задум твору.

Перегляд відеозапису. Й.Штраус. «Казки Віденського лісу»

- Який танець звучить?

- Охарактеризуйте його музику, продовжіть ряд: *чарівний, фантастичний, польотний, граційний...*

- Пригадайте, які ви слухали програмні інструментальні п'єси Петра Чайковського, Віктора Косенка, Едварда Гріга, Каміла Сен-Санса, Роберта Шумана. Поміркуйте, як назви творів допомагали краще відчути й зрозуміти музику.

По-іншому застосовує програмність російський композитор Микола Римський-Корсаков у симфонічній *сюїті* "Шехерзада".

Сюїта – музичний твір, який складається з кількох самостійних частин, об'єднаних спільним художнім задумом.

Форма сюїти надає можливість утілення в музиці конкретнішої програми згідно з казковими сюжетами. У чотирьох частинах твору композитор

симфонічними засобами втілює розповіді й діалоги казкових героїв, морський пейзаж, сцену народного свята. Яскрава картинність цієї музики зумовила постановку однойменного балету. Отже, у сюїті поєднано літературну і картинну програмність.

Слухання музичного твору. М.Римський-Корсаков. Симфонічна сюїта «Шехерзада»

- Уявіть мальовничу картину, яка б у всій багатоманітності барв передавала настрої бурі на морі.

- Як музика відтворює відповідну атмосферу?

- Охарактеризуйте теми головних героїв – Шехерзади й Шахріяра.

Музика взаємодіє не тільки з літературою, а й з образотворчим мистецтвом. Відомо, що музичні твори здатні викликати в нашій уяві певні візуальні образи. Особливо, якщо їх підказує конкретна назва або програма. І навпаки: вдивляючись у живописні картини із зображенням музикантів, ми можемо ніби почути, як "звучить" музика.

Отже, усі види мистецтва народжуються з єдиного джерела — життя. Навіть, придумуючи казкові сюжети й образи, митці так чи інакше відображають те, що оточує людину. Тому між видами мистецтва — літературою, музикою, живописом тощо — існують різноманітні зв'язки, як і зумовлюють і взаємодіють, і синтез мистецтв.

V. Розповідь про особливості циркового мистецтва.

Мистецтво цирку — одне з найдавніших. Воно виникло з первісних ігрищ та обрядів,

пов'язано з трудовою і військовою діяльністю людей. Цирк існував у Стародавньому

Єгипті, Давній Греції, Китаї, циркові номери включалися до виступів бродячих народних акторів — скоморохів.

Якщо основою художніх образів у літературі є слово, а в музиці — звукова інтонація, то першоосновою художньої мови цирку є *трюк* — складна для виконання та емоційно вражаюча дія-видовище. Дії-трюки в супроводі музики, хореографії, слова, художнього оформлення утворюють *цирковий номер* — зразок синтезу мистецтв.

Зазвичай циркові номери об'єднані певним сюжетом. Тоді виникає цілісна циркова вистава, де в кожного артиста свій образ: кумедний клоун, відважний дресирувальник, спритні гімнасти, сильні акробати. У такому поєднанні піднесеного, героїчного і комічного полягає один із секретів цирку як оригінального виду мистецтва.

- Перегляд фрагменту відеозапису.

Успіх циркової вистави залежить від музики. Саме їй належить важлива роль у створенні загальної емоційної атмосфери в цирку. Яка ж музика звучить під куполом? Для цього використовують фрагменти з популярної класичної музики, а інколи створюють

спеціальні твори для цирку, сповнені бадьорості, блиску, гумору.

Урочистою має бути музика *параду-алле*— ходи артистів по арені в яскравих костюмах разом із дресированими тваринами.

Зовсім інші настрої має викликати музика у процесі виконання ризикованих трюків фокусників або повітряних гімнастів. Для передачі відчуття тривожного чекання здавна застосовують барабану дріб.

Циркове свято завжди супроводжується музикою *естрадно-духового* оркестру або *біг-бенду*.

Він розміщується не в оркестровій ямі, а на спеціальному *балконі* над входом на арену. Колись у минулому в цирку грали переважно колишні військові музиканти. Звідси — традиційно значна роль духових інструментів у цирковій музиці. Нині до складу циркового оркестру входять і різні сучасні інструменти, зокрема саксофони, електрогітари.

VI. Музичне сприймання.

Прикладом блискучої циркової музики може бути легендарний марш з кінофільму "Цирк" Ісаака Дунаєвського. Фільм вийшов на екрани в 1936 р. Й набув широкої популярності багато в чому і завдяки музиці. Марш, швидко подолавши кінематографічні кордони, став своєрідним цирковим гімном.

Слухання музики.

І. Дунаєвський. Марш із кінофільму «Цирк».

І. Кальман. Арія Містера Ікс із оперети «Принцеса цирку»

- Охарактеризуйте і порівняйте музику маршу й арії. Поміркуйте, чи завжди в цирку повинна звучати весела і урочиста музика?

VII. Вокально-хорова робота.

1. Розспівування.

2. Розучування австрійської народної пісні " Цирк приїхав"

- Показ пісні.
- Бесіда за змістом пісні.
- Розучування 1 куплету і приспіву пісні.
- Виконання 1 куплету і приспіву пісні класом, групами.

VIII. Розповідь про Цирк ді Солей.

Сьогодні старовинне мистецтво цирку шукає нові форми художнього вираження. У грандіозних феєричних шоу міжнародного цирку-театру Ді Солей (Цирк Сонця) беруть участь

кілька тисяч акторів різних циркових професій із різних куточків світу. Усі вистави мають свій сюжет, до них спеціально пишеться музика: оперна і балетна, мюзикли, рок-музика.

Нова сторінка літопису циркового мистецтва — технічні атракціони на кшталт вертикальних мотогонок під куполом або цирк на льоду і на воді, що приворожує незвичною красою

серця своїх прихильників.

IX. Узагальнення. Гра «Мікрофон»

X. Домашнє завдання. Послухайте циркову музику і дізнайтеся більше про її роль у цирку.

У вільний час перегляньте та обговоріть фільм «Цирк» Чарлі Чапліна.

XI. Вихід з класу під звучання Маршу із кінофільму «Цирк» І. Дунаєвського.

Л. І. Кузьменко,

заступник ірєктора з навчально-виховної роботи мистецького відділу Шевченківської спеціалізованої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради

Урок 11

Тема. Цирк – мистецтво, сповнене радості. Музика в цирковій виставі.

Мета. формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями культури;

міжпредметна естетична компетентність: оцінювати предмети і явища, їх взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтв;

предметних компетентностей:

- познайомити учнів з цирковим мистецтвом, акцентуючи увагу на значенні музичного супроводу циркової вистави;
- розвивати уявлення про музику, як невід’ємну частину циркової вистави;
- виховувати вміння аналізувати, оцінювати твори мистецтва, висловлювати особистісне ставлення до них.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання : портрети композиторів – І. Дунаєвського, І. Кальмана

наочності – нотного та поетичного тексту австрійської народної пісні «Цирк приїхав»;

відеозаписи – фрагментів фільмів «Цирк», «Принцеса цирку», міжнародного цирку-театру Ді Солей, цирку «На Цветном бульваре»,

ілюстрації циркових артистів, скоморохів на старовинних гравюрах, Ю. Горбачев «Клоун на коні», М. Шагал «Великий цирк», цирк Ді Солей, циркових афіш, біг-бенду.

Методи і засоби роботи: вербальний, наочний, ретроспективи, пояснювально-ілюстративний, розповідь, коментар, дослідницький.

Види діяльності учнів на уроці: участь у бесіді, пізнавальна, виконання, слухання.

Терміни і поняття: біг-бэнд, трюк, цирк, парад-алле

Структура уроку:

1. Вхід у супроводі звучання Маршу з к/ф «Цирк».
2. Музичне вітання, оголошення загальної теми («Цирк – мистецтво сповнене радості. Музика в цирковій виставі»), теми та мети уроку.
3. Перевірка домашнього завдання.
4. Вступна бесіда. Відомості про мистецтво цирку.
5. Аналіз відео сюжетів: виступ артистів Московського цирку, Олега Попова.
6. Творче завдання №1.
7. Відомості про циркові оркестри.
8. Відеофрагменти з к/ф «Цирк», «Принцеса цирку» - аналіз.
9. Творче завдання №2.
10. Розучування пісні.
11. Узагальнення.
12. Підсумки і оцінювання.
13. Домашнє завдання: самостійно прослухати циркову музику і дізнатися більше про її роль у цирку, використовуючи різні сайти Інтернету.
14. Вихід у супроводі звучання Маршу І. Дунаєвського з к/ф «Цирк».

Хід уроку

I. Організаційний момент.

1. Під звучання Маршу І. Дунаєвського з к/ф «Цирк» (*аудіозапис*) учні заходять до класу.

2. Музичне вітання.

II. Актуалізація опорних знань:

Вчитель. Заходячи до класу під звуки цього маршу ви, мабуть, здогадалися, що мова сьогодні йтиме про мистецтво цирку, адже Марш І. Дунаєвського з к/ф «Цирк» є його своєрідним цирковим гімном. Отже, тема нашого сьогоднішнього уроку – «Цирк – мистецтво, сповнене радості. Музика в цирковій виставі». І наше завдання на сьогодні, ознайомитися з історією виникнення циркового мистецтва, особливостями цього жанру та виявити значення музичного мистецтва в створенні яскравої, веселої циркової вистави. Але спочатку давайте перевіримо як ви підготували домашнє завдання.

II. Перевірка домашнього завдання.

Вчитель. Отже, я попросила вас придумати невелику казочку за сюжетом картини О. Маскаєва «Кіт-оркестр». Хто бажає зачитати нам свій твір?

Слухаємо казки учнів та обговорюємо найвдаліші варіанти.

III. Мотивація

Відомості про історію виникнення циркового мистецтва.

Вчитель. Мистецтво цирку — одне з найдавніших. Воно виникло з первісних ігрищ та обрядів, пов'язано з трудовою і військовою діяльністю людей. Цирк існував у

Стародавньому Єгипті, Давній Греції, Китаї, циркові номери включалися до виступів бродячих народних акторів — скоморохів.

Якщо основою художніх образів у літературі є слово, а в музиці — звукова інтонація, то першоосновою художньої мови цирку є трюк — складна для виконання та емоційно вражаюча дія-видовище. Дії-трюки в супроводі музики, хореографії, слова, художнього оформлення утворюють цирковий номер — зразок синтезу мистецтв. Пропоную вам передивитися фрагмент циркової вистави та звернути увагу на музичне оформлення номеру.

DVD. *Фрагмент циркового номеру Московського цирку.*

Вчитель. Скажіть, будь ласка, як на вашу думку музика допомагає сприймати цирковий номер та наскільки вдало вона підібрана саме до цього номеру?

Відповіді учнів.

Вчитель. Зазвичай циркові номери об'єднані певним сюжетом. Тоді виникає цілісна циркова вистава, де в кожного артиста свій образ: кумедний клоун, відважний дресирувальник, спритні гімнасти, сильні акробати. У такому поєднанні піднесеного, героїчного і комічного полягає один із секретів цирку як оригінального виду мистецтва. Хочу познайомити вас з одним з найпопулярніших артистів-клоунів 70-80 років ХХ століття, артиста Московського цирку, якого всі впізнавали за картатою кепкою, Олегом Поповим. Зверніть увагу на музичний супровід номеру.

DVD. *Перегляд фрагменту виступу Олега Попова.*

Вчитель. То яку ж за характером музику використано для цього номеру?

Відповіді учнів. (Веселу, жартівливу ...)

Вчитель. Отже, ви, мабуть, впевнилися, що успіх циркової вистави залежить від музики. Саме їй належить важлива роль у створенні загальної емоційної атмосфери в цирку.

Яка ж музика звучить під куполом? Для цього використовують фрагменти з популярної класичної музики, а інколи створюють спеціальні твори для цирку, сповнені бадьорості, блиску, гумору.

Урочистою має бути музика *параду-алле* — ходи артистів по арені в яскравих костюмах разом із дресированими тваринами.

Зовсім інші настрої має викликати музика у процесі виконання ризикованих трюків фокусників або повітряних гімнастів. Для передачі відчуття тривожного чекання здавна застосовують барабанну дріб.

IV. Творче завдання №1.

Послухайте різні за характером музичні фрагменти та спробуйте підібрати їх до запропонованих фрагментів циркових номерів.

Вчитель. Ви бачите на екрані дві колонки в першій назви циркових номерів, а другій — музичні твори. Подискутуйте та оберіть музичні номери, які відповідатимуть цирковим номерам, поясніть свій вибір.

Учні працюють в групах та по закінченні роботи дають відповіді.

Вчитель. Циркове свято завжди супроводжується музикою *естрадно-духового* оркестру або *біг-бенду*. Він розміщується не в оркестровій ямі, а на спеціальному *балконі* над входом на арену. Колись у минулому в цирку грали переважно колишні військові музиканти. Звідси — традиційно значна роль духових інструментів у цирковій музиці. Нині до складу циркового оркестру входять і різні сучасні інструменти, зокрема саксофони, електрогітари.

DVD. *Виступ оркестру Гомельського цирку.*

V. Аналіз музичних творів.

Вчитель. Прикладом блискучої циркової музики може бути легендарний марш з кінофільму «Цирк» Ісаака Дунаєвського. Фільм вийшов на екрани в 1936 р. й набув широкої популярності багато в чому і завдяки музиці. Марш, швидко подолавши кінематографічні кордони, став своєрідним цирковим гімном. Я пропоную вам переглянути фрагменти з кінофільмів «Цирк» та «Принцеса цирку», створеного за однойменною оперетою угорського композитора Імре Кальмана. А ви поміркуйте, чи завжди в цирку повинна звучати весела та урочиста музика.

DVD. *Фрагменти з к/ф «Цирк» (Марш) та «Принцеса цирку» (арія Містера Ікс)*

Вчитель. Отже, давайте порівняємо музику маршу й арії.

Учні. Музика маршу весела, бадьора, а музика арії, лірична, сумна, адже життя артистів цирку нелегке і їм іноді за кулісами теж буває важко і сумно.

Вчитель. Молодці. Мені подобається, що ви уважно прислухаєтеся до музики та вдало аналізуєте фрагменти, які я вам пропонувала. Але радила б вам у вільний час переглянути повністю ці фільми, впевнена, що ви отримаєте неабияке задоволення.

VII. Розучування пісні. Австрійська народна пісня «Цирк приїхав».

Вчитель. Пропоную вам розучити австрійську народну пісню «Цирк приїхав». Але під час співу намагайтеся передати веселий настрій відповідно до поетичних образів. Зверніть увагу на складні стрибки в мелодії та намагайтеся їх чисто інтонувати та обов'язково дотримуйтесь контрастних динамічних відтінків у виконанні приспіву.

У темпі й ритмі польки

8 Дзвє - нить, дзвенить сурма, збі - га-еть-ся юр - ба. Ди-ви-тись, як на чу-до на

15 мав-пу і вер-блю-да. Вед - ме - ді і пінг - він, пі - то-ни й кро-ко-дил, ще ле-вий кен-гу

23 ру ди-ву-ють діт-во-ру. Ось цирк приїхав! Цирк приїхав! Він ві-та-є всіх! Там буде слон, там

30 бу-де лев! А ще й роз-ва-ги й сміх! Ось цирк приїхав! Цирк приїхав! Всі у цирк і - дуть! Та-

Для повтору Для закінчення

Вчитель. Молодці, пісня досить складна для виконання, але ви майже справились з поставленими завданнями.

Сьогодні старовинне мистецтво цирку шукає нові форми художнього вираження. У грандіозних феєричних шоу міжнародного цирку-театру Дю Солей (Цирк Сонця) беруть участь кілька тисяч акторів різних циркових професій із різних куточків світу. Усі вистави мають свій сюжет, до них спеціально пишеться музика: оперна і балетна, мюзикли, рок-музика. Нова сторінка літопису циркового мистецтва — технічні атракціони на кшталт вертикальних мотогонки під куполом або цирк на льоду і на воді, що приворожує незвичною красою серця своїх прихильників.

DVD. *Відеофрагменти циркових номерів цирку Ді Солей, цирку на льоду, цирку на воді.*

VIII. Узагальнення.

1. Які види мистецтва входять до циркової вистави?
2. Що таке пантоміма? Потренуйтеся у створенні пантоміми, зокрема комічних етюдів на тему шкільного життя.
3. У чому полягають особливості музики в цирку? Який оркестр грає під час вистав?

IX. Підсумок та оцінювання.

Любі учні, сьогодні на уроці ви творчо і захоплено працювали, познайомилися з історією виникнення циркового мистецтва, різними жанрами, спеціальними термінами цирку, виявили роль музичного супроводу в цирковій виставі та переглянули багато відео фрагментів циркових вистав. Думаю, що цей урок приніс вам задоволення та розширив ваші знання в галузі циркового мистецтва. А оцінки сьогодні такі...

X. Домашнє завдання. Самостійно прослухати циркову музику і дізнатися більше про її роль у цирку, використовуючи різні сайти Інтернету.

XI. Вихід.

Під звучання Маршу І. Дунаєвського учні виходять з класу.

О. С. Калюжка,
учитель музичного мистецтва
Черкаської спеціалізованої
школи I-III ступенів № 17 Черкаської міської ради

Урок 12

Тема. У царстві Мельпомени. Музика і драматичний театр. На сцені лялькового театру

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: оволодіння особливістю національної і загальнолюдської культури в побутовій і культурно дозвіллевій сфері;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з особливостями театрального мистецтва, спільними та відмінними рисами музичного та театрального мистецтва, особливостями драматичного та лялькового театрів. Дати визначення понять *театр, атрибут, бельєтаж, партер, театр ляльок, вертеп, інтермедія.*

- розвивати вміння учнів знаходити спільні та відмінні риси між театральним і музичним мистецтвом, давати характеристику музичному образу, розрізняти

на слух звучання музичних інструментів симфонічного оркестру, виконувати творчі завдання, які розвивають уяву та імпрізацію.

- виховувати справжніх шанувальників театрального мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, аудіозаписи, мультимедійна презентація.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Хід уроку

I. Вхід учнів до класу під звучання п'єси "Арлекін" із фортепіанного циклу "Карнавал" Р.Шумана.

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Перевірка домашнього завдання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Бесіда "Музика і драматичний театр"

Театр — особливий вид мистецтва, завдяки якому можна здійснити захоплюючу подорож у будь-який куточок планети, зазирнути в різні епохи, навіть у майбутнє.

- А що ж таке театр?

Театр (з грец. — місце для огляду, видовищ) — вид мистецтва, основою якого є сценічна дія, виступ акторів перед глядачами; також споруда для театральних постановок.

- Які види театрів ви знаєте?

Розрізняють *драматичний, ляльковий і музичний* театри, а також *театр пантоміми*.

У драматичному театрі щовечора на сцену виходять актори, щоб розповісти про життя героїв, яких вони зображують. Діючими особами лялькового театру є ляльки, якими керують актори-ляльководи. У музичному театрі сюжет розкривається мовою співу, інструментальної музики і танцю.

Пантоміма належить до виду сценічного мистецтва, у якому для передачі змісту і створення художнього образу використовуються пластично виразні рухи, жести й міміка. Нерідко виступ актора-міма супроводжується музикою, яка створює емоційну основу образу. Пантоміма входить до театального і циркового мистецького синтезу, вона є складовою балетної вистави.

- Вистави якого з видів театру вам довелося дивитися?

Театральна вистава відбувається на спеціальному майданчику — *сцені*. Найближчі до сцени глядачі сидять у *партері*, за ними на поступовому підвищенні розташований *амфітеатр*, над ним — *бельетаж*, а вище — *балкон*.

- Роздивіться схему глядацької зали театру. Визначте і запам'ятайте, де розташовані партер, амфітеатр, бельетаж, ложі й балкон.

-Коли і де виник театр?

Ще давні греки вперше спроектували і побудували театральну споруду. Над Афінами — найбільшим містом Давньої Еллади — височить пагорб. У скелі висічені довгі ряди лавок. Вони розташовані півколом і охоплюють широку площадку — "оркестру", яка служила грекам сценою. Саме тут в оточенні дерев і блакитного неба замість даху актори грали комедії і трагедії. На ногах в актора були спеціальні підставки (котурни), на обличчі або на палиці — маски, які глядачі могли розгледіти навіть із найвіддаленіших рядів.

Маска зображувала людське обличчя в узагальнених рисах. Зазвичай

відображалися настрої героя (веселий, сумний), почуття та емоції (добрий, злий), характерні образи (продавець, музикант). Отак маска з тих далеких часів стала головним *атрибутом* театру. З нею завжди греки зображали муз театру: *Мельпомену* — музу трагедії і *Талію* — музу комедії.

Після занепаду античного театру цей вид мистецтва розвивався переважно у творчості бродячих акторів.

Мистецтво театру відродилося в Італії, але в іншій формі, яка називалася *комедія дель арте*. Її особливість полягала в тому, що ролі назавжди закріплювалися за кожним актором. Арлекіно, П'єро, Коломбіна, Панталоне та ін. стали найпопулярнішими персонажами комедії дель арте і вуличного театру.

Імена Арлекіно, П'єро, Коломбіна викликають в уяві не тільки знавців, а й багатьох шанувальників театру характерні образи: *Арлекіно* — веселого балагура в яскравому костюмі й смішному капелюсі з китицею; *П'єро* — сумного чоловічка в незграбному білому балахоні з довгими рукавами й пишним комірцем жабо; *Коломбіна* — простуватої, але досить підприємливої служниці. Ці персонажі вийшли з народу, мали селянське походження, що не завадило їм стати справжніми улюбленцями глядачів з усіх верств населення.

IV. Музичне сприймання.

Образи цих театральних персонажів яскраво передав німецький композитор Роберт Шуман у музиці фортепіанного циклу "Карнавал".

Роберт Шуман (1810—1856) — видатний німецький композитор-романтик, піаніст і диригент народився в передмісті Бонна. Вчився в університетах

Лейпцига та Гейдельберга, готувався стати юристом. Проте з юності він захоплювався музикою та літературою, мав талант і композитора, і письменника. Писав музику, критичні статті для енциклопедій, видавав журнал. У спадщині митця переважають вокальні та фортепіанні твори, зокрема для дітей. Своєрідність притаманна його програмній музиці, образи якої нерідко нав'язані романтичною літературою.

Великий фортепіанний цикл Р. Шумана "Карнавал" є зразком програмної музики, яка розвивається за певним сюжетом. Вона сповнена особливої театральності, адже перед слухачами в коротких п'єсах (епізодах) розкривається галерея портретів.

Слухання музики. Роберт Шуман. "П'єро", "Арлекін", "Панталон і Коломбіна" (цикл "Карнавал").

- Охарактеризуйте музичні портрети театральних героїв.
- Які засоби музичної виразності допомогли композитору змалювати персонажі?

Творче завдання.

Розподіліть між собою ролі комедії дель арте. Створіть театральну імпровізацію. Допоможе вам в цьому музика Р.Шумана.

V. Вокально-хорова робота.

1. Розспівування.
 2. Розучування австрійської народної пісні "Цирк приїхав"
 - Повторення 1 куплету і приспіву пісні
 - Розучування 2 та 3 куплету пісні.
 - Робота над динамічними відтінками, художнім виконанням пісні.
- Виконання пісні класом, групами.
 - Конкурс на кращу інсценізацію пісні.

VI. Розповідь про ляльковий театр.

Театр ляльок — це унікальний вид мистецтва, де актори і ляльки разом створюють на сцені неповторні історії. Ляльки-актори зазвичай рухаються по сцені завдяки вмілим діям акторів-ляльководів, а іноді й за допомогою спеціальних пристроїв. Лялька здатна викликати в глядачів не менше захоплюючих емоцій, ніж професійний актор. Якщо її повертати в різні боки під час розмови, то здається, що вона не лише сама розмовляє, а й посміхається чи плаче, навіть гнівається.

- Пригадайте, які лялькові вистави вам доводилося дивитися?
- Які ляльки там виступали?
- Як вони рухалися?

Знайомство із сучасним театром ляльок починається з ознайомленням із театральною спорудою.

Мюнхенський театр маріонеток у Німеччині на початку ХХ ст. став першим стаціонарним ляльковим театром для дітей у Європі.

Київський ляльковий театр побудовано в затишному куточку центру столиці України. Зовні він нагадує образ казковий палац. Прилегла територія також оформлена, як справжнє дитяче казкове містечко: фонтан, квіткові клумби, скульптури персонажів казок.

Споруду Луганського театру ляльок можна впізнати з першого погляду: її стіни прикрашені ляльковим годинником і скульптурами ляльок — театральними персонажами казок.

Мистецтво театру ляльок дуже давнє. Свої особливості має кожний національний театр, зокрема й український народний ляльковий театр *вертеп*. У дерев'яній двоповерховій скрині ставилися релігійні та світські вистави. Різдяну драму під спів колядок показували на другому — "небесному" поверсі, а на першому — "земному" грали сатиричні *інтермедії*. Ці побутові сценки з народного життя супроводжувалися піснями й танцями, музикою троїстих музик. Наприклад, під час виходу поляка звучав краков'як, а сміливий козак Запорожець — найвища лялька — з'являвся на сцені під гопак. Вертепні ляльки кріпилися на паличках, й актори водили їх по сцені через спеціальні прорізи в дерев'яній скрині. Із часом лялькову вертепну виставу почали поєднувати з грою акторів. Так виник і "живий" вертеп.

Існує багато видів ляльок. Розгляньте ілюстрації, спробуйте пояснити, чому вони так називаються.

Батьківщиною лялькового театру нерідко називають Італію.

Уславленим на весь світ комічним персонажем італійського лялькового театру став *Пульчинелла*. Його ім'я пояснюють по-різному, проте більшість схиляється до того, що воно походить від італійського слова "*пульчино*" — півник.

Лялькові "братии" Пульчинелли виникли в різних країнах. У Франції ця лялька перетворилася на Полішинеля. В Англії Пульчинелла став містером Панчем з великим, як гачок, носом. На сцені цей веселун і забіяка виступав у парі з дружиною Джуді.

Один із багатьох "лялькових родичів" Пульчинелли — російський Петрушка — головний персонаж народного театру. Цю кумедну ляльку в червоній сорочці-косоворотці та гостроконечному ковпаку з китицею актор-ляльковод натягував на руку, як рукавичку, і від умілих рухів його пальців лялька "оживала". У давнину виступи веселуна-Петрушки на ярмарках супроводжувалися грою шарманщика.

VII. Музичне сприймання.

Ігор Стравінський присвятив традиційному персонажу народних балаганів балет "Петрушка", який назвав "потішні сцени". Із музичних номерів балету композитор створив сюїту. Музика "Петрушки" насичена інтонаціями російського фольклору.

Слухання музики. Ігор Стравінський. Сюїта з балету "Петрушка"

(1 картина)

- Який характер музики?
- Звучання яких інструментів ви почули?

У ляльковому театрі завжди цінувалися гострий гумор, дотепність, імпровізація. Вислови комічних лялькових персонажів нерідко ставали приказками, а вони самі — дійовими особами інших творів мистецтва: пісень, балетів, літературних казок, мультфільмів.

VIII. Узагальнення.

Гра "Продовж речення"

- Сьогодні на уроці училися...
- Сьогодні на уроці дізналися...
- Цінуємо...
- Дякуємо...

IX. Домашнє завдання.

Складіть кросворд на тему "Театр".

Додаткове завдання:

Придумайте коротку музично-фантастичну історію за картиною "Лялькова вистава" Вільмоша Аба-Новака. (ст. 157 підручника)

X. Вихід з класу під звучання фрагменту Сюїти з балету "Петрушка" І.Стравінського.

Л. І. Кузьменко,
заступник директора з навчально-виховної
роботи мистецького відділу Шевченківської
спеціалізованої школи-інтернату
з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-
естетичного профілю Черкаської обласної ради

Урок 13

Тема. У царстві Мельпомени. Музика і драматичний театр.

Мета. формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями культури, особливості національної і загальнолюдської культури в побутовій і культурно дозвіллевій сфері;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини, оцінювати предмети і явища, їх взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтв;

вміння вчитися: планувати свої дії;

предметних компетентностей:

- познайомити учнів з театром як видом мистецтва, театральними жанрами;
- розвивати емоційно-чуттєву сферу особистості;
- виховувати культуру поведінки в театрі, здібність до сприйняття творів музичного мистецтва.

Обладнання : портрет німецького композитора Роберта Шумана;

наочності – схема глядацької зали театру;

відеозаписи – фрагментів вистав театру маріонеток, музичного театру, драматичного театру, лялькового театру, балету на музику Р. Шумана «Карнавал»;

ілюстрації – дитячого драматичного, лялькового, музичного, пантоміми, муз Мельпомен ти та Талії, героїв італійського театру дель-арте Коломбіни, Арлекіна, П'єро.

Методи і засоби роботи: вербальний, наочний, ретроспективи, пояснювально-ілюстративний, розповідь, коментар, дослідницький.

Види діяльності учнів на уроці: участь у бесіді, пізнавальна, слухання.

Терміни і поняття: атрибут, бельетаж, партер, театр.

Структура уроку

1. Вхід у супроводі звучання Вальсу з фортепіанного циклу Р. Шумана «Карнавал».
2. Музичне вітання, оголошення теми («У царстві Мельпомени. Музика і драматичний театр») та мети уроку.
3. Перевірка домашнього завдання.
4. Виконання пісні.
5. Вступна бесіда. Відомості про історію виникнення театру.
6. Знайомство з видами театру (перегляд відео фрагментів вистав різних видів театрів).
7. Ознайомлення зі схемою глядацької зали.
8. Знайомство з персонажами італійського театру дель-арте.
9. Творче завдання «Упізнай маску». Р. Шуман. Фортепіанний цикл «Карнавал» - аналіз музичних портретів театральних героїв
10. Узагальнення.
11. Висновки і оцінювання.
12. Домашнє завдання: скласти кросворд «У царстві Мельпомени».

13. Вихід у супроводі звучання Вальсу з фортепіанного циклу Р. Шумана «Карнавал».

Хід уроку

I. Організаційний момент.

1. Під звучання Вальсу з фортепіанного циклу Р. Шумана «Карнавал».

2. Музичне вітання.

II. Актуалізація опорних знань.

Перевірка домашнього завдання.

Вчитель. Давайте нагадаємо, з яким видом мистецтва ми знайомилися з вами на минулому уроці.

Учні. Цирковим мистецтвом.

Вчитель. Так. Отже, що ж таке цирк?

Учні. Цирк – це вид мистецтва, розважальна вистава на манежі

Вчитель. Правильно. А яке домашнє завдання ви отримали і чи змогли ви з ним впоратися?

Учні. Нам потрібно було з допомогою Інтернету глибше познайомитися з цирковою музикою.

Вчитель. То які вистави вам вдалося подивитися та чи вдало було підібрано музику до цих вистав?

Відповіді учнів.

Учитель. Молодці. Давайте зараз повторимо австрійську народну пісню «Цирк приїхав» та створимо святковий настрій, виконавши цю пісню відповідно до поетичних образі

В
ик
о
н
а
н
н
я
а
в
с
т
р
і
й
с
ь
к
о
ї
н
а
р
о
д
н
о
ї
п
і
с
н
і
«
Ц
и
р
к
п
р
и
ї
х
а
в
».

У темпі й ритмі польки

8 Дзвє - нить, дзвенить сурма, збі - га-єть-ся юр - ба. Ди-ви-тись, як на чу-до на

15 мав-пу і вер-блю-да. Вед - ме - ді і пінг - він, пі - то-ни й кро-ко-дил, ще ле-ви й кен-гу

23 ру ди-ву-ють діт-во-ру. Ось цирк приїхав! Цирк приїхав! Він ві-та-є всіх! Там буде слон, там

30 бу-де лев! А ще й роз-ва-ги й сміх! Ось цирк приїхав! Цирк приїхав! Всі у цирк і - дуть! Та-

Для повтору

Для закінчення

III. Мотивація навчальної діяльності.

Вчитель. Отже, я зрозуміла, що мистецтво цирку вас дійсно захоплює. А сьогодні ми почнемо знайомство з не менш цікавим видом мистецтва - театральним мистецтвом. Театр — особливий вид мистецтва, завдяки якому можна здійснити захоплюючу подорож у будь-який куточок планети, зазирнути в різні епохи, навіть у майбутнє. Але спочатку давайте дізнаємося коли і де виник театр.

Відомості про історію створення театру. Коли і де виник театр? Ще давні греки вперше спроектували і побудували театральну споруду. Над Афінами — найбільшим містом Давньої Еллади — височить пагорб. У скелі висічені довгі ряди лавок. Вони розташовані півколом і охоплюють широку площадку — «оркестру», яка служила грекам сценою. Саме тут в оточенні дерев і блакитного неба замість даху актори грали комедії і трагедії. На ногах в актора були спеціальні підставки (котурни), на обличчі або на палиці — маски, які глядачі могли розгледіти навіть із найвіддаленіших рядів. Маска зображувала людське обличчя в узагальнених рисах. Зазвичай відображалися настрої героя (веселий, сумний), почуття та емоції (добрий, злий), характерні образи (продавець, музикант). Отак маска з тих далеких часів стала головним атрибутом театру. З нею завжди греки зображали муз театру: Мельпомену— музу трагедії і Талію —музу комедії.

Отже, як бачите, театральне мистецтво існувало з давніх-давен, має цікаву та багату історію розвитку. А нашим завданням, я нагадаю, є виявити, які ж саме види театрів сьогодні існують. Розрізняють драматичний, ляльковий і музичний театри, а також театр пантоміми.

У драматичному театрі щовечора на сцену виходять актори, щоб розповісти про життя героїв, яких вони зображують.

DVD. *Фрагмент спектаклю театру Наталії Сац «Снігова королева».*

Діючими особами лялькового театру є ляльки, якими керують актори-ляльководи.

DVD. *Фрагмент вистави лялькового театру імені М. Образцова*

У музичному театрі сюжет розкривається мовою співу, інструментальної музики і танцю.

DVD. *Фрагмент спектаклю дитячого музичного театру «Чіполіно».*

Пантоміма належить до виду сценічного мистецтва, у якому для передачі змісту і створення художнього образу використовуються пластично виразні рухи, жести й міміка. Нерідко виступ актора-міма супроводжується музикою, яка створює емоційну основу образу. Пантоміма входить до театального і циркового мистецького синтезу, вона є складовою балетної вистави.

DVD. *Фрагмент вистави французького театру пантоміми.*

Вчитель. Отже, ви познайомилися з основними видами театрів. Я пропоную в наших «Музичних скарбничках» створити словничок театральних термінів. І сьогодні зробимо перші записи до нього. Отже, пишемо:

Атрибут (від лат. — властивість) — властивість предмета, об'єкта.

Бельетаж — перший ярус лож у глядацькій залі театру, розташований над амфітеатром.

Партер — нижній поверх глядацької зали з місцями перед сценою.

Театр (з грец. — місце для огляду, видовищ) — вид мистецтва, основою якого є сценічна дія, виступ акторів перед глядачами; також споруда для театральних постановок.

А зараз скажіть мені, будь ласка, вистави якого з театрів вам довелося дивитися?

Відповіді учнів.

Вчитель. Бачу, не всі з вас були в театрі, але у вас все попереду, і після сьогоднішнього уроку, думаю, ви обов'язково зацікавитесь театральним мистецтвом та відвідаєте чи то драматичний, чи ляльковий театр, чи подивитесь мюзикл у музичному театрі. В будь-якому випадку, я впевнена, це принесе вам задоволення. А поки що давайте ознайомимося зі схемою глядацької зали театру, адже це дасть змогу орієнтуватися вам

при виборі найзручнішого місця для перегляду вистави. Театральна вистава відбувається на спеціальному майданчику — сцені. Найближчі до сцени глядачі сидять у партері, за ними на поступовому підвищенні розташований амфітеатр, над ним — бельєтаж, а вище — балкон.

Визначення розташування партеру, амфітеатру, бельєтажу, ложі, балкону.

Вчитель. То що ж, на яких місцях ви хотіли б сидіти, прийшовши на спектакль? Аргументуйте свою відповідь.

Відповіді учнів.

Вчитель. Після занепаду античного театру цей вид мистецтва розвивався переважно у творчості бродячих акторів. Мистецтво театру відродилося в Італії, але в іншій формі, яка називалася комедія дель арте. Її особливість полягала в тому, що ролі назавжди закріплювалися за кожним актором. Арлекіно, П'єро, Коломбіна, Панталоне та ін. стали найпопулярнішими персонажами комедії дель арте і вуличного театру. Імена Арлекіно, П'єро, Коломбіна викликають в уяві не тільки знавців, а й багатьох шанувальників театру характерні образи: Арлекіно — веселого балагура в яскравому костюмі й смішному капелюсі з китицею; П'єро — сумного чоловічка в незграбному білому балахоні з довгими рукавами й пишним комірцем жабо; Коломбіна — простуватої, але досить підприємливої служниці. Ці персонажі вийшли з народу, мали селянське походження, що не завадило їм стати справжніми улюбленцями глядачів з усіх верств населення. Образи цих театральних персонажів яскраво передав німецький композитор Роберт Шуман у музиці фортепіанного циклу «Карнавал». Але до того, як ми познайомимося з цим твором – коротко про самого композитора.

Портрет митця. Роберт Шуман (1810—1856) — видатний німецький композитор-романтик, піаніст і диригент народився в передмісті Бонна. Вчився в університетах Лейпцига та Гейдельберга, готувався стати юристом. Проте з юності він захоплювався музикою та літературою, мав талант і композитора, і письменника. Писав музику, критичні статті для енциклопедій, видавав журнал. У спадщині митця переважають вокальні та фортепіанні твори, зокрема для дітей. Великий фортепіанний цикл Р. Шумана «Карнавал» є зразком програмної музики, яка розвивається за певним сюжетом. Вона сповнена особливої театральності, адже перед слухачами в коротких п'єсах (епізодах) розкривається галерея портретів. Музика настільки образно і точно передає характерні риси кожного з героїв, що було поставлено балетну виставу на музику «Карнавалу».

Творче завдання.

Спочатку я познайомлю вас з аудіозаписом трьох п'єс циклу. Ваше завдання – визначити кому з героїв театру дель-арте належить та чи інша тема, а потім порівняємо ваші відповіді з відеофрагментами балету на музику циклу «Карнавал».

Аудіозапис п'єс «П'єро», «Арлекін», «Панталоне та Коломбіна».

DVD. *Фрагменти балетної вистави «Карнавал»: «П'єро», «Арлекін», «Панталоне та Коломбіна».*

Відповіді учнів. Порівняльний аналіз тем з фортепіанного циклу Р. Шумана «Карнавал».

Узагальнення.

- 1 Які види мистецтва складають театральний синтез?
2. Де і коли виник театр? Що є основою його мови? Чому символом театру є дві маски? Поясніть.
3. Назвіть види театрів, наведіть приклади.

Підсумки та оцінювання.

Вчитель. Діти, отже, сьогодні ми познайомилися театром, як видом мистецтва та виявили роль музики в драматичному театрі, ознайомилися з виглядом глядацької зали театру, та на прикладі фортепіанного циклу німецького композитора Р. Шумана визначили важливість музичної інтонації в створенні певного театального образу. Ви були активними співучасниками розмови, тому дякую за співпрацю, оцінки такі...

Домашнє завдання. Скласти кросворд «У царстві Мельпомени», використавши нові терміни та поняття, з якими познайомилися на цьому уроці.

Вихід. Під музику Вальсу з фортепіанного циклу Р. Шумана «Карнавал» учні виходять з класу.

О. С. Калюжка,
учитель музичного мистецтва
Черкаської спеціалізованої
школи I-III ступенів № 17 Черкаської міської
ради

Урок 14

Тема. У музичному театрі. на оперній сцені.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями культури;

міжпредметна естетична компетентність: оцінювати предмети і явища, їх взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтв;

предметних компетентностей:

- на прикладі оперної творчості С. Гулака-Артемівського закріпити уявлення про невіддільність музики і літератури в оперному жанрі. Підкреслити роль народних джерел у творчості видатних композиторів. Дати визначення поняття *опера*, *арія*, *лібрето*, *увертюра* ;

- розвивати вокально-хорові навички учнів та вміння зіставляти, інтерпретуючи, музичні твори;

- виховувати інтерес до видатних зразків музичної класики.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, аудіо- та відеозаписи, мультимедійна презентація, портрет С.Гулака-Артемівського.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Хід уроку

I. Вхід учнів до класу під звучання Увертюри до опери "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемівського.

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання

Перевірка домашнього завдання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Бесіда "На оперній сцені"

- Що таке опера?

Це чи не найскладніший музичний жанр. У ньому злиті в єдиному дійстві драматичне мистецтво, вокальна та інструментальна музика, танці й пантоміма, живописні декорації та костюми.

Опера (з італ. — дія, праця, твір) — музично-драматичний жанр, що ґрунтується на синтезі музики, слова і дії.

Композитор пише оперу на певний сюжет, нерідко взятий із літератури.

Словесний текст опери називається **лібрето** (*Лібрето* — книжечка зі змістом опери, балету). Проте головним "героєм" оперного синтезу є МУЗИКА.

Починається опера з **увертюри** — симфонічного вступу, який уводить слухача в загальну емоційну атмосферу вистави, знайомить із головними музичними темами.

Оперні співаки виконують **арії**, у яких розкриваються характери героїв, їхні почуття, мрії, бажання. Під час виконання *арії* музика "малює" портрет героя.

Арія — сольний номер героя в опері.

В оперній виставі дійові особи співають не тільки соло, а й об'єднуються в ансамблі. Важливою "дійовою особою" оперної вистави є *хор*, який має велике значення в розвитку дії, він часто звучить у фіналі, де зображуються народні сцени.

Увертюра, арії та речитативи, ансамблі й хори, а інколи й балетні епізоди — найважливіші складники оперної вистави. Підготовку оперної вистави здійснюють режисер, диригент, хормейстер і балетмейстер.

IV. Музичне сприймання.

Сьогодні ми познайомимось із оперою видатного українського композитора, нашого земляка С.С.Гулака-Артемівського "Запорожець за Дунаєм".

Семен Степанович Гулак-Артемівський 1813—1873) — український композитор, співак (бас-баритон).

Долю Семена Гулака-Артемівського вирішив його прекрасний голос. У 1838 році, коли юнак навчався в київській бурсі, на його талант звернув увагу Михайло Глінка. Він узяв співака із собою до Петербурга. Тут Глінка спочатку сам дає йому уроки співу, а 1839 року організовує на його користь кілька концертів, а на зібрані кошти відправляє вчитися за кордон. Після двох років навчання в Італії Гулак-Артемівський дебютував у флорентійській опері.

Після повернення до Петербурга, протягом 22 років був солістом російської імператорської опери, а в 1864—1865 — Большого театру в Москві.

Широку популярність Гулаку-Артемівському, як композиторові, принесла опера "Запорожець за Дунаєм", яка стала українською музичною класикою.

Царська цензура забороняла її постановку на сцені протягом 20 років. До речі, пісня "Стоїть явір над водою" С. Гулака-Артемівського присвячена Тарасові Шевченку, з яким автор товаришував.

"Запорожець за Дунаєм" — це яскравий зразок опери. Дія відбувається в часи переселень козаків із Запорозької Січі. У творі втілено тему любові до батьківщини й туги за рідним краєм на чужині. Сюжет побудовано навколо двох ліній — ліричної і комічної. Перша розкривається в характеристиках закоханих Оксани й Андрія, які мріють таємно втекти з турецького полону. У створенні цих образів переважають пісенні інтонації, споріднені з українським фольклором. Комічні образи козака Карася та його дружини Одарки (друга лінія сюжету) мають дещо інше забарвлення. Вони пройняті народним гумором, інтонаціями й ритмами, характерними для жартівливих і танцювальних народних пісень. Східний колорит відчувається у сценах свята, що відбувається в палаці султана.

Прем'єра опери "Запорожець за Дунаєм" відбулась у Маріїнському театрі в Петербурзі 1863 року. Роль Карася виконував автор. Згодом музика С.Гулака -Артемівського зазвучала на оперних сценах Києва, Харкова, Одеси та багатьох інших міст. Завдяки романтичному сюжету, гумору, і головне — чарівній музиці з її наспівними мелодіями і легкою оркестровкою опера С.Гулака-Артемівського залишається однією з найпопулярніших українських опер, що ставиться в театрах України та за кордоном.

Давайте і ми подивимось відео-фрагменти з опери.

Перегляд відео. С.Гулак-Артемівський. "Запорожець за Дунаєм".

1. Увертюра.
2. Дует Одарки і Карася.
3. Романс Оксани "Місяцю ясний".
4. Фінальний хор "Там за тихим за Дунаєм".

- Чим відрізняються ліричні оперні образи від комічних?

- Які з образів вам найбільше сподобались?

V. Вокально- хорова робота.

1. Розспівування.
2. Робота над художнім виконанням австрійської народної пісні " Цирк приїхав"
3. Виконання пісні Б.Савельєва на слова Л.Рубальської "Різнокольорова гра".
4. Виконання пісні І.Кириліної «Співають діти».
5. Конкурс на кращого вокаліста класу.

VI. Віртуальна екскурсія

Можливості потрапити до оперного театру у нас немає, проте ми можемо здійснити віртуальну екскурсію до Одеського національного театру опери та балету. (<http://opera.odessa.ua>)

Одеський оперний театр було засновано через 16 років після заснування самого міста (1810). Будівництво сучасного приміщення театру завершили у 1887 році. Унікальна акустика споруди дає змогу почути навіть шепіт зі сцени у найвіддаленішому куточку залу.

Помилуйтеся красою його нещодавно відреставрованих інтер'єрів, пройдіться прикрашеними скульптурами сходами, зазирніть в затишні ложі, розгляньте в центрі глядацького залу люстру, яка звисає зі стелі з розписними плафонами із зображенням сцен із творів Шекспіра.

VII. Узагальнення. Рефлексія.

- Які види мистецтва складають оперний синтез?
- Які вокальні та інструментальні номери входять до складу оперної вистави?
- Поясніть роль оркестру і хору в оперній виставі.

VIII. Домашнє завдання.

Дослідіть самостійно тему "Опери-казки українських композиторів-класиків".

IX. Вихід з класу під звучання Увертюри до опери "Запорожець за Дунаєм" С.Гулака-Артемівського.

Л. І. Кузьменко,

заступник директора з навчально-виховної роботи мистецького відділу Шевченківської спеціалізованої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради

Урок 15

Тема. У музичному театрі. на оперній сцені.

Мета. формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями культури, особливості національної і загальнолюдської культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини, оцінювати предмети і явища, їх взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтв;

предметних компетентностей:

- познайомити учнів з оперним жанром, як одним з найпопулярніших жанрів музичного мистецтва;
- розвивати уявлення про синтез мистецтв, як складових оперного жанру.
- виховувати вміння аналізувати, оцінювати твори мистецтва, висловлювати особистісне ставлення до них.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання :

портрети – українського композитора С.С. Гулака-Артемівського;

наочності – схема структури оперної вистави;

аудіозаписи – увертюра до опери С.С. Гулака-Артемівського «Запорожець за

Дунаєм»;

відеозаписи – фрагменти з опери С.С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм»: романс Оксани «Місяцю ясний», дует Одарки й Карася, хор «Там за тихим за Дунаєм»;

ілюстрації – головні персонажі опери «Запорожець за Дунаєм», сцени з опери, зовнішній та внутрішній вигляд оперного театру.

Методи і засоби роботи: вербальний, наочний, ретроспективи, пояснювально-ілюстративний, розповідь, коментар, дослідницький.

Види діяльності учнів на уроці: участь у бесіді, пізнавальна, слухання, дослідницька.

Терміни і поняття: арія, лібрето, опера, увертюра.

Структура уроку:

1. Вхід у супроводі звучання увертюри з опери С.С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм».
2. Музичне вітання, оголошення теми («У музичному театрі. На оперній сцені») та мети уроку.
3. Перевірка домашнього завдання: заочна подорож оперними театрами України.
4. Знайомство з творчістю українського композитора С.С. Гулака-Артемовського.
5. Знайомство з оперним мистецтвом, структурними особливостями оперного жанру на прикладі опери С.С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм».
6. Узагальнення.
7. Висновки і оцінювання.
8. Домашнє завдання: дослідити самостійно тему «Опери-казки українських композиторів-класиків»
9. Вихід учнів з класу під музику увертюри з опери С.С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм».

Хід уроку

I. Організаційний момент.

1. Під звучання увертюри з опери С.С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм» учні входять до класу.

2. Музичне вітання.

II. Актуалізація опорних знань.

Вчитель. Любі діти! За час нашої подорожі театрами ви змогли впевнитися, що без співдружності, взаємодії різних видів мистецтв неможливо створити жодного витвору театального або музичного мистецтва. Давайте нагадаємо, які види мистецтв об'єднуються, коли митці створюють лялькову виставу?

Учень 1. Музичне мистецтво (композитори пишуть музику до вистави).

Учень 2. Література - письменники пишуть п'єси, а сценаристи складають сценарії вистави.

Учень 3. Образотворче мистецтво - художники малюють декорації, а майстри виготовляють ляльки.

Учень 4. Драматичне мистецтво – актори вживаються в ролі персонажів.

Вчитель. Добре, молодці. Отже, як бачите, театральне мистецтво – це синтез багатьох видів мистецтва. Сьогодні ми познайомимося чи не з найскладнішим із музичних жанрів – оперним жанром. У ньому злиті в єдиному дійстві драматичне мистецтво, вокальна та інструментальна музика, танці й пантоміма, живописні декорації та костюми. Але перед тим,

як почати знайомство безпосередньо з оперним жанром, давайте здійснимо заочну подорож оперними театрами України, я знаю, що ви добре готувалися до уроку та знайшли цікаву інформацію.

Учень1. Я хочу розповісти про Київський театр опери та балету ім. Т.Г.Шевченка.

Учень2. Я підготував інформацію про Львівський театр опери та балету.

Учень3. А мене захопила історія створення Одеського оперного театру.

Вчитель. Дякую юним дослідникам. Тепер ми маємо уяву про найбільші оперні театри нашої країни і дуже хочемо потрапити на виставу. Але для того, щоб краще зрозуміти оперне дійство, нам потрібно дізнатися багато специфічних термінів та понять. Щоб вам було зрозуміліше, візьмемо для прикладу оперу українського композитора С.С.Гулака-Артемівського. Але може хтось чув ім'я цього композитора та може нам трохи розповісти про нього?

Учень. Так. Ми добре знаємо ім'я Семена Степановича Гулака-Артемівського, адже це наш земляк. Він народився на хуторі Гулаківка біля м. Городище. Я був в Городищі в музеї С.С.Гулака-Артемівського.

Учень2. А в нашому селі Шевченкове є вулиця, яка носить його ім'я. І ще наша вчителька з української мови розповідала, що С.С.Гулак-Артемівський був другом Т.Г.Шевченка, навіть присвятив йому пісню «Стоїть явір над водою».

Учень3. А я живу в м. Черкаси і знаю, що Черкаське музичне училище теж носить ім'я С.С.Гулака-Артемівського.

Вчитель. Чудово, я дуже рада, що ім'я Гулака-Артемівського вам добре відоме, але може хтось знає, який же твір зробив його знаменитим?

Учень. Так, я знаю. Це опера «Запорожець за Дунаєм», це перша українська опера.

Вчитель. Молодець! Саме на прикладі цієї опери ми познайомимося сьогодні з основними поняттями, які вам необхідно знати, щоб добре розумітися на оперній виставі. Але спочатку я трохи розширю ваші знання про особистість видатного українського композитора С.С. Гулака-Артемівського.

Отже, Семен Степанович Гулак-Артемівський, як ви вже сказали, народився на хуторі Гулаківка біля м. Городище в 1813 році. Долю Семена Гулака-Артемівського вирішив його прекрасний голос. У 1838 році, коли юнак навчався в Київській бурсі, на його талант звернув увагу Михайло Глінка. Він узяв співака із собою до Петербурга. Тут Глінка спочатку сам дає йому уроки співу, а 1839 року організовує на його користь кілька концертів, а на зібрані кошти відправляє вчитися за кордон. Після двох років навчання в Італії Гулак-Артемівський дебютував у флорентійській опері.

Після повернення до Петербурга, протягом 22 років був солістом російської імператорської опери, а в 1864—1865 — Большого театру в Москві. Широку популярність Гулаку-Артемівському, як композиторові, принесла опера «Запорожець за Дунаєм», яка стала українською музичною класикою.

«Запорожець за Дунаєм» — це яскравий зразок опери. Дія відбувається в часи переселень козаків із Запорозької Січі. У творі втілено тему любові до батьківщини й туги за рідним краєм на чужині. Сюжет побудовано навколо двох ліній — ліричної і комічної. Перша розкривається в характеристиках закоханих Оксани й Андрія, які мріють таємно втекти з турецького полону. У створенні цих образів переважають пісенні інтонації, споріднені з українським фольклором. Комічні образи козака Карася та його дружини Одарки (друга лінія сюжету) мають дещо інше забарвлення. Вони пройняті народним

гумором, інтонаціями й ритмами, характерними для жартівливих і танцювальних народних пісень. Східний колорит відчувається у сценах свята, що відбувається в палаці султана. Отже, з головними героями ми познайомилися. А тепер розберемо, що ж таке опера та як композитор втілює свій задум саме в оперному жанрі.

Композитор пише оперу на певний сюжет, нерідко взятий із літератури. Словесний текст опери називається **лібрето**.

Проте головним «героєм» оперного синтезу є музика. Починається опера з увертюри — симфонічного вступу, який уводить слухача в загальну емоційну атмосферу вистави, знайомить із головними музичними темами. Послухайте, будь ласка, фрагмент увертюри до опери «Запорожець за Дунаєм».

СММ. Увертюра до опери С.С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм».

Вчитель. Оперні співаки виконують арії, у яких розкриваються характери героїв, їхні почуття, мрії, бажання. Під час виконання арії музика «малює» портрет героя. Я пропоную познайомитися вам з романсом Оксани «Місяцю ясний».

СММ. Відеофрагмент з фільму-опери «Запорожець за Дунаєм». Романс Оксани «Місяцю ясний».

Вчитель. Який ви вважаєте, чи передала музика романсу ліричний, закоханий образ Оксани?

Учень. Так. Мелодія романсу дуже мелодійна, плавна, лірична.

Вчитель. В оперній виставі дійові особи співають не тільки соло, а й об'єднуються в ансамблі. Послухайте дует Одарки й Карася та визначте характер образів цих персонажів.

СММ. Відеофрагмент з фільму-опери «Запорожець за Дунаєм». Дует Одарки і Карася.

Учень. Образ Карася – комічний, жартівливий, А Одарка – одночасно сварлива і дуже нещасна (коли жаліється на долю).

Вчитель. Важливою «дійовою особою» оперної вистави є хор, який має велике значення в розвитку дії, він часто звучить у фіналі, де зображуються народні сцени. Послухайте заключний хор опери «Там за тихим за Дунаєм».

СММ. Відеофрагмент з фільму-опери «Запорожець за Дунаєм». Заключний хор «Там за тихим за Дунаєм».

Вчитель. Увертюра, арії та речитативи, ансамблі й хори, а інколи й балетні епізоди — найважливіші складники оперної вистави. Підготовку оперної вистави здійснюють режисер, диригент, хормейстер і балетмейстер. Отже, давайте відкриємо наші Словнички театральних термінів та занотуємо все що ви дізналися про оперний жанр.

Арія — сольний номер героя в опері.

Лібрето — книжечка зі змістом опери, балету.

Опера (з італ. — дія, праця, твір) — музично-драматичний жанр, що ґрунтується на синтезі музики, слова і дії.

Увертюра — інструментальний вступ до вистави.

Узагальнення.

1. Які види мистецтва складають оперний синтез?
2. Які вокальні та інструментальні номери входять до складу оперної вистави?
3. Поясніть роль оркестру і хору в оперній виставі.
4. Яку оперу вам вдалося побачити й почути в театрі або по телевізору?

Що найбільше запам'яталося? Чим музична вистава відрізняється від вистави у драматичному театрі?

Підсумок уроку. Оцінювання.

Отже, дорогі друзі, сьогодні ми здійснили подорож до оперного театру, та дізналися багато нового про оперу як жанр музичного мистецтва. Я дякую учням, які підготували інформацію про оперні театри, дякую активним учасникам уроку, особливо тим, хто так добре знає історію рідного краю та його славних синів. Тому оцінки сьогодні такі...

Домашнє завдання.

Дослідити самостійно тему «Опери-казки українських композиторів-класиків»